

MISCELLANEA

DE FORMATIE VAN EEN VLAAMSE SUB-BOURGEOISIE

door

Leo PICARD

H.J. ELIAS, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging 1914-1939*, vier delen. Uitgeverij De Nederlandsche Boekhandel, Antwerpen 1969.

De Amerikaanse succesrijke schrijver Norman Mailer geeft ons in *The armies of the night* een verhaal van de grote tegen de oorlog in Vietnam gerichte demonstratie, welke in oktober 1967 te Washington plaats vond. Zijn werk is een tweeluik : het eerste deel heet *History as a Novel*; het tweede *The Novel as History*. In het eerste deel worden ons de persoonlijke avonturen verteld, die de auteur in die dagen van grote opgewondenheid beleefde en in het tweede deel krijgt men, zo goed als dat mogelijk is, op grond van verslagen in de pers en als resultaat van nadere overwegingen, een beeld van wat er werkelijk gebeurd is.

In het jongste werk van Dr. Elias, die geen romanschrijver is als Mailer maar een politicus, die een opleiding kreeg van historischrijver, vindt men de beide manieren van het herscheppen van een stuk verleden, niet zo fraai gescheiden maar dooreen gemengd; Elias vertelt ons ook zijn eigen avontuur, maar doormengd met de vondsten van een ijverig zoeken in oude dokumenten en krantenknipsels; het valt moeilijk uit te maken in hoever het "herbeleven" van het eigen avontuur de reconstructie van het verleden uit de dokumenten verhinderd heeft. In zijn *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte (1780-1914)* heeft Elias blijk gegeven van een grote eerbied voor de dokumenten. Men heeft toen, terecht, zijn "bewonderenswaardige objectiviteit" geroemd. Maar ook toen al leek zijn opzet ons te smal; hij hield zich te veel binnen het kader van het flamingantisme en men miste wel enigszins het verband van dit deel met het geheel van het sociale en politieke leven. In dit nieuwe werk nu over de jaren 1914 tot 1939, mist men nog meer een algemeen beeld van de Vlaams-Belgische verhoudingen en van de verbonden-

heid met het algemeen Nederlandse kultuurleven. Het is nu niet meer zozeer de Vlaamse Beweging als wel de Vlaamse nationalistische partij, die centraal gesteld wordt. Soms lijkt het wel een relaas van flamingantische familieruzies, waarbij het verband met het maatschappelijk leven in zijn geheel en dus de ware historische ontwikkeling, uit het oog verloren wordt.

Het spreekt vanzelf dat Elias ons heel wat belangrijks heeft mee te delen, al is dit beperkte veld van onze geschiedenis wel wat afgegraasd door Willemsen voor zijn werk over het Vlaams-Nationalisme. Nu heeft dit Vlaamse nationalisme tussen de twee oorlogen zeer zeker een belangrijke rol gespeeld; de Zweed C.H. Höjer heeft de Vlaamse kwestie zelfs als de belangrijkste bron van de crisis van het Belgische parlementarisme voorgesteld (*Le régime parlementaire belge de 1918 à 1940*; Uppsala-Stockholm 1940) maar om de ware betekenis ervan te begrijpen zou men toch het geheel van het Belgische politieke leven moeten aanvatten. Nu kan een interne partijgeschiedenis, zelfs van een kleine partij, natuurlijk ook een belangrijke bijdrage leveren tot de kennis en het begrip van het verleden. Hier moeten we dan echter tegenover dit laatste werk van Dr. Elias, toch de vraag stellen of het niet te zeer als een pleidooi te beschouwen is en ook, min of meer, als een aanklacht tegen Joris van Severen, die door zijn levendige geest, zijn bewondering voor het Maurrassisme en zijn latere "Bourgondische draai" (die wel eens een hyper-Belgisch patriottisme leek) heel wat roet gooide in het eten van het Vlaams Nat. Verbond, dat Elias, samen met Staf De Clercq zo stevig georganiseerd had of had willen organiseren.

Wij kunnen er hier niet verder op ingaan. Er zou daar heel wat "petite histoire" toe nodig zijn, die eigenlijk toch niet zo heel veel te betekenen heeft voor de kennis van de algemene historische ontwikkeling. Op een enkel, naar wij menen, centraal punt, willen we wijzen.

Bij het lezen van Elias' vier deeltjes over de jaren 1914-1939 krijgt men steeds de indruk dat de schrijver, die tevens een strijdbaar politicus is geweest, zich voor doel stelt de "opgang" van een Vlaamse bourgeoisie te laten zien. In het laatste deel van zijn grotere werk over de Vlaamse Gedachte meent hij trouwens al te kunnen vaststellen, dat de flaminganten het volk in zijn geheel "vertegenwoordigen". Het federalisme zoals men zich dat, nogal wazig, voorstelt, zou dan die flamingantische bourgeoisie aan het bewind brengen, Vlaamse nationalist en katholieke flaminganten samen. Het verhaal van de "concentratie"-pogingen, die katholieken (vooral Leuvense hoogleraren) en V.N.V.-ers zouden verenigen behoort tot de belangrijkste bladzijden van het nieuwe werk.

Is dat nu echter wel juist ? Sociaal gesproken hebben de flaminganten een middengroep gevormd, veelal behorend tot de kleine burgerstand. Nu is het die middengroep, onder invloed van de economische ontwikkeling, in de laatste jaren vrij goed gegaan; de snelle groei van de tertiaire sector speelt daarbij ook een rol. Maar het blijft toch een middengroep en intussen zijn de echte meesters van het maatschappelijke bestel veel machtiger geworden dan vroeger en hebben de arbeiders zich stevig georganiseerd. De boerenstand, waarop de middengroep vroeger kon steunen in de strijd voor het behoud der "eigenheid" waarvan het beeld steeds sterke wortels had in het verleden, heeft veel van zijn betekenis verloren. Het vrije "entrepreneurschap", waarop de negentiende-eeuwse bourgeoisie steunde, heeft plaats moeten maken voor machtige financieel-economische organisaties, die hun aktiviteit over de hele wereld uitoefenen. Is er nog plaats voor een Vlaamse bourgeoisie, vooral wanneer die zich, zoals Elias zelf, min of meer provincialistisch opstelt tegenover Nederland, waar het nieuwe kapitalisme zich later maar dan ook krachtiger ontwikkeld heeft of aan het ontwikkelen is dan bij ons, nog enige kans ? Zal de Vlaamse burgerij, de zozeer geprezen Vlaamse elite, niet steeds een sub-bourgeoisie blijven ? Zal zij iets meer dan een dienende rol kunnen vervullen onder de controle van de nieuwe heersers, de ware "power-elite", zoals men in de Verenigde Staten zegt ?

De geschiedenis van de jongste en mislukte grondwetsherziening zou wellicht enig licht kunnen werpen op de ongetwijfeld ingewikkelde toestand. Maar ook aan het machtsstreven der partijen en aan de invloed van het kiesstelsel zou aandacht dienen gewijd te worden. De Vlaamse nationalistes profiteren, wat dit betreft, van een gunstige conjunctuur, die vooral door de liberalen gewild is : zij zullen voorlopig wel niet mee regeren, maar ze kunnen de democratische aktie van een door de meerderheid gewilde regering bemoeilijken. Daarbij wordt dan ruimte geopend voor politieke avonturen, die in deze tijd echter toch min of meer buiten de maatschappelijke werkelijkheid blijven.

Dr. Elias is een te intelligent man en te goed op de hoogte van de moderne historiografie om niet nu en dan aan de sociale en economische ontwikkeling enige aandacht te wijden. Vooral op de verplaatsing van het Belgische economische gewicht van het Zuiden naar het Noorden. Maar deze factoren werden ons toch als toneelbenodigdheden voorgesteld, te midden waarvan "de Vlaamse Gedachte" en de nationalistische organisatie de grote rol spelen. Ook in dit tweede werk met tal, soms interessante, soms ook slechts anekdotische details over het politieke en partij-organisatorische

leven, blijft hij toch de man der nu wat verouderde "Ideeëngeschiede". Dit heeft hem zelf trouwens in een onhoudbare positie gebracht. Waar hij op pag. 129 van het vierde deel schrijft : *"Vanaf 15 maart 1939 werd de Duitse politiek door ons met wantrouwen en achterdocht gevolgd. Dit was mede een oorzaak voor ons aarzelen tot samenwerking na 28 mei 1940. Wij hadden geen vertrouwen meer in de grondslagen der buitenlandse politiek van het Rijk"*.

Dit gebrek aan vertrouwen heeft dan niet lang gewerkt, al was het ook volkomen oprecht, maar ook alweer gegrond op een ideologische voorstelling en niet op een goed begrip van de situatie. Men is dan weldra in dezelfde val getrapt als vele activisten 25 jaar eerder; in plaats van een Vlaams-politiek standpunt in te nemen, heeft men zich laten verleiden tot het voeren van administratie in dienst van imperialistische belangen. Een juister besef van het in hoofdzaak kleinburgerlijk karakter van de flamingantische wereld, had Elias er kunnen van terughouden toch een soort activistische actie te voeren die hij na de kapitulatie van het Belgische leger beslist afwees. Om precies te weten hoe dat zo gekomen is, zou Elias ons nog een vijfde deel moeten geven, waarin dan ook de invloed van de hofkringen en van de leidende burgerij zou belicht worden. Ook de betrekkingen tussen de Vlaamse nationalist en de hooggrijpende Hendrik De Man.

Heeft Théo Lefèvre trouwens onlangs niet verklaard, dat hij tot in september '40 aan de mogelijkheid van een overeenkomst met het groter wordende Duitsland is blijven geloven. Spaak meende ook een tijdlang dat hij niet beter kon doen dan terugkeren naar België. Maar toen zijn allerlei kleine rancunes aan 't werk gegaan; men meende in de V.N.V. de zaak wel alleen te kunnen opknappen met de Duitsers. Elias heeft zijn partij moeten volgen. Dat zal niet zonder heel wat sombere bedenkingen gegaan zijn. In 1940 zei een van zijn meest vertrouwde en geestelijk betrouwbaarste medestanders al : *"zonder het Belgische staatsapparaat kunnen wij geen stand houden tegenover de Duitsers"*.

Was een andere houding mogelijk geweest ? Tot in december nog wilde Halifax proberen een vrede door compromis tot stand te brengen, zoals Oliver Harvey in zijn "Diplomatic Diaries" vertelt. In Nederland waren er velen, die aanvankelijk na mei '40 de bemiddelingsaktie van Benelux wilden hervatten, waarbij de zorg om Ned. Indië een grote rol speelde. Wie zal zeggen, wat ons bespaard had kunnen blijven door een meer verstandige politiek; hoe men wellicht een kortere weg naar een Verenigd Europa had kunnen vinden ? Maar de verterende kracht der ideologieën wreef het verstand weg. Waarvoor ? Voor niets, zoals Churchill op het einde van zijn

leven zei, tenzij dan, zou men nu kunnen zeggen, voor de vestiging van een dubbele hegemonie over de hele aarde.

En dit lijkt ons het grote gebrek van Elias' historische werken. Hij is te zeer blijven vastzitten aan de ideologieën der burgerij van de vorige eeuw, die de Vlaamse middenstanders en min of meer intellectuelen wilden gebruiken om zelf aan de macht te komen, of aan een schijn van macht.

De problemen van deze tijd zijn anders dan die van de heersende burgerstand en van de met haar verbonden intellectuelen in de negentiende eeuw. Door die oude ideologie komt men tot intellectuelen-trots en tot een politiek -of pseudo-politiek- in het maatschappelijk luchtledige, die dan tot de catastrofe leiden. Dit heeft de historicus van het Vlaams-nationalistisch avontuur, blijkens zijn jongste boek, nog niet ingezien.

Het is te hopen, dat Elias zijn verhaal verder zet en dat we dan zijn bedenkingen en overwegingen zullen leren kennen uit de tijd dat hij, gedreven door een soort van anonieme domheidsmacht, gedwongen werd dingen te doen, die hij niet meer goedkeurde. Wat wel meer voorkomt in het politieke leven